

El jutge de vigilància penitenciària

Ramón García Albero
Núria Torres Rosell

PID_00189763

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. La introducció del jutge de vigilància penitenciària a la Llei orgànica general penitenciària. Les causes.....	7
2. La naturalesa dels jutjats de vigilància i la delimitació respecte a les atribucions de les institucions penitenciàries..	11
3. Les atribucions i les funcions específiques previstes a la Llei orgànica general penitenciària.....	14
3.1. Les funcions en primera instància	14
3.2. Les funcions en segona instància: coneixement i resolució de recursos referents a resolucions administratives	20
3.3. Les atribucions previstes al Codi penal de 1995	23
3.4. El procediment	25
4. Els recursos contra les decisions dels jutjats de vigilància.....	27
4.1. El recurs de reforma	27
4.2. Els recursos d'apel·lació i queixa	27
4.2.1. La determinació de les resolucions que es poden resoldre en apel·lació	27
4.2.2. La determinació de l'òrgan <i>ad quem</i>	30
4.2.3. Els efectes del recurs	30
4.2.4. El recurs de queixa	31
Resum.....	32
Exercicis d'autoavaluació.....	35
Solucionari.....	36
Glossari.....	37
Bibliografia.....	38

Introducció

Aquest mòdul didàctic analitza la figura del **jutge de vigilància penitenciària**, que es va introduir en el nostre país arran de la Llei orgànica general penitenciària de l'any 1979. Si l'execució de les penes està sotmesa escrupolosament al principi de legalitat, la **garantia jurisdiccional** que comporta el control d'aquesta execució per un òrgan judicial especialitzat (el jutge de vigilància) s'erigeix en la culminació del sistema de garanties.

El jutge de vigilància s'encarrega, en definitiva, dels aspectes següents:

- 1) Del control judicial de l'execució de les penes.
- 2) De les mesures de seguretat privatives de llibertat.
- 3) Dels actes de l'Administració penitenciària que incideixin en els drets fonamentals o en els drets i beneficis penitenciaris dels interns.

A continuació s'analitzaran les **causes de l'adopció d'aquest sistema jurisdiccional de control** d'unes penes l'execució material de les quals correspon a l'Administració, quina és la naturalesa dels jutjats de vigilància, quines funcions tenen i quins recursos hi ha davant les seves resolucions.

Objectius

Amb aquest mòdul didàctic es pretén que l'estudiant assoleixi els objectius següents:

- 1.** Conèixer les raons que van impulsar a optar per un sistema de control jurisdiccional de l'execució de la pena per mitjà del jutge de vigilància penitenciària.
- 2.** Conèixer a grans trets les funcions que tenen aquests jutges.
- 3.** Conèixer el sistema d'accés al jutge de vigilància que té l'intern i els recursos que hi ha davant les resolucions d'aquests jutges.

1. La introducció del jutge de vigilància penitenciària a la Llei orgànica general penitenciària. Les causes

Fins a la introducció, per primera vegada al nostre país, de la figura del jutge de vigilància, per mitjà de la Llei orgànica general penitenciària (LOGP), l'execució de les penes privatives de llibertat es trobava a les mans de les autoritats administratives; la intervenció de l'Administració de justícia finalitzava, substancialment, amb la sentència condemnatòria.

Malgrat l'existència de preceptes com ara els articles 984 i 985 de la Llei d'enjudiciament criminal, que assenyalen que l'execució de les sentències penals correspon a l'òrgan jurisdiccional encarregat del seu enjudiciament, el cert és que la jurisdicció "s'acomiadava del reu a la porta del penal", en una gràfica expressió de Manzanares.

La intervenció del tribunal sentenciador, efectivament, es limitava a fer els passos següents:

- 1) Adopció de les mesures necessàries perquè el condemnat ingressés a l'establiment penitenciari¹.
- 2) Aprovació del llicenciament definitiu del reclús i la seva excarceració.

Mentrestant, i malgrat determinades facultats previstes a la nostra llei processal, l'Administració era qui decidia les **circumstàncies reals de l'execució de la pena**:

- 1) La intensitat de la pena, determinada pel règim.
- 2) La durada concreta de la pena, a través de l'atorgament dels beneficis que la reduïen.

Per aquesta raó es podia dir que els tribunals transferien a l'Administració unes "penes en blanc" que posteriorment es concretaven i s'individualitzaven sense cap control jurisdiccional.

⁽¹⁾ Article 990 de la LECrim.

Excarceració

L'excarceració ja es podia haver produït anteriorment gràcies a l'obtenció de la llibertat condicional, la concessió de la qual tampoc no corresponia al tribunal sentenciador ni a cap òrgan jurisdiccional, sinó a un òrgan mixt de composició heterogènia.

Aquesta situació pugnava, sens dubte, amb l'ordre constitucional que atribueix al poder judicial la **facultat de jutjar i fer executar** el que s'ha jutjat².

Aquest darrer aspecte no s'ha de confondre amb l'execució estricta del que s'ha jutjat, però sí que imposa el **control dels elements essencials** que defineixen la mateixa pena i que, més enllà de la seva durada nominal, n'afecten el contingut i la intensitat.

⁽²⁾Article 117.3 de la CE.

Per tant, no es tracta només de controlar externament una funció, la de l'execució material de la pena, encomanada a l'Administració penitenciària. Si només es tractés d'un problema de control, la llei podria haver optat per diversos models, fins i tot no necessàriament de jurisdicció.

D'altra banda, cal assenyalar que el control jurisdiccional de l'execució penitenciària a través de jutges especialitzats *ratione materiae* no constitueix precisament una constant en el panorama jurídic comparat (llevat de països com Brasil, Itàlia o França, la figura del jutge de vigilància és generalment desconeguda).

La Llei orgànica general penitenciària ha optat, doncs, per la **via del jutge de vigilància** per raons que transcendeixen un simple problema de control extern. Aquestes raons, sintetitzades, són les següents:

1) Tal com ja hem assenyalat, la **pena de presó** es defineix més pel seu propi contingut concret que no pas per la seva durada nominal. Aquest contingut pot variar substancialment d'acord amb circumstàncies com ara el règim³ i pot experimentar una reducció de la durada real, bé per l'aplicació de beneficis, bé per la concessió de la llibertat condicional. Per tot això, el **procés d'individualització de l'execució de la pena** necessita un control jurisdiccional efectiu que faci realitat l'ordre constitucional de jutjar i fer executar el que s'ha jutjat⁴ dirigida al poder judicial.

2) Cal afegir que la necessitat de garantir la **tutela judicial efectiva dels drets dels reclusos** també obliga a exercir aquest control si es vol fer realitat el principi, consagrat constitucionalment, d'acord amb el qual l'ingrés dels condemnats a la presó només els desposseeix dels drets que la decisió condemnatòria determina expressament, és a dir, els drets que deriven del sentit de la pena i els que estableix la llei penitenciària⁵.

3) Finalment, també s'ha apel·lat, com a raó que avala el control jurisdiccional de l'execució de la pena privativa de llibertat, al **principi de subordinació de l'Administració a la legalitat** i al control que n'han de fer els tribunals⁶.

Regles penitenciàries internacionals

Les regles penitenciàries internacionals no contenen criteris específics sobre els òrgans encarregats de controlar els establiments i ni de bon tros estableixen que aquests siguin de tipus judicial.

Lectura complementària

El mateix TC ha qualificat al JVP com "la peça clau del sistema penitenciari".
Vegeu sobre això la STC 161/1993 i la STC 129/1995.

⁽³⁾El règim obert en constitueix un exemple clar.

⁽⁴⁾Article 117.3 de la CE.

⁽⁵⁾Article 25.2 de la CE.

⁽⁶⁾Articles 103.1 i 106.1 de la CE.

La Llei orgànica general penitenciària intenta fer realitat aquest propòsit de **judicialització de l'execució** de la pena privativa de llibertat, i per això institueix la figura del jutge de vigilància penitenciària i li concedeix atribucions:

"Para hacer cumplir la pena impuesta y resolver los recursos referentes a las modificaciones que pueda experimentar con arreglo a lo prescrito en las Leyes y reglamentos."

Article 76.1

Aquesta funció suposa reforçar la **garantia d'execució** pròpia del principi de legalitat. Les **competències del jutge de vigilància** són, així, les següents:

1) Les escasses competències que tenia atribuïdes el tribunal sentenciador quant al **control de l'execució** pròpiament dita i la resta de competències derivades de l'extensió en la jurisdiccionalització d'aquest control.

Corresponen, per tant, a aquesta funció les **atribucions** següents:

a) La resolució sobre propostes de llibertat condicional dels condemnats⁷.

⁽⁷⁾Article 76.2.b LOGP.

b) L'aprovació de les propostes formulades pels establiments penitenciaris que puguin representar una reducció de la condemna⁸.

⁽⁸⁾Article 76.2.c LOGP.

c) La resolució dels recursos referents a la classificació inicial i a progressions o regressions en el grau⁹.

⁽⁹⁾Article 76.2.f LOGP.

d) Aprovar el "retorn al sistema normal de compliment¹⁰" en els condemnats a penes superiors a cinc anys (reversió del període de seguretat).

⁽¹⁰⁾Article 36 CP.

e) Finalment li corresponen:

"Todas las decisiones necesarias para que los pronunciamientos de las resoluciones en orden a las penas privativas de libertad se lleven a cabo, asumiendo las funciones que corresponderían a los Jueces y Tribunales sentenciadores."

Article 76.2.a

2) Però, juntament amb aquesta faceta, la Llei orgànica general penitenciària també ha confiat al jutges de vigilància la funció **del control jurisdiccional dels actes de l'Administració penitenciària** que afectin els drets fonamentals dels interns o els seus drets i beneficis penitenciaris.

Així ho estableix l'article 76.1 de la Llei quan els atribueix la missió de:

Salvaguardar los derechos de los internos y corregir los abusos y desviaciones que en el cumplimiento de los preceptos de régimen penitenciario puedan producirse.

Aquesta és una funció que transcendeix el marc estricte de l'execució penal, ja que es projecta no tan sols al cas del compliment de condemes, sinó també a tots els interns¹¹, i es basa en la necessitat de garantir-ne els drets individuals de què gaudeixen plenament, llevat dels que la sentència condemnatòria, el sentit de la pena i la llei limiten expressament¹².

Aquest control s'estén a totes les qüestions relatives al **règim** i al **tractament** que puguin incidir en els drets de l'intern i que, en tractar-se de qüestions administratives, si no existís el jutge de vigilància, s'haurien d'impugnar a través de la jurisdicció contenciosa administrativa.

⁽¹¹⁾Incloent-hi els detinguts judicialment i els presos preventius.

⁽¹²⁾Article 25.2 de la CE.

Aquesta segona gran funció tutelar de drets té una sèrie d'**atribucions**:

1) L'aprovació de sancions d'aïllament en cel·la superiors a catorze dies¹³.

⁽¹³⁾Article 76.2.d LOGP.

2) La resolució per la via del recurs de les reclamacions contra les sancions disciplinàries¹⁴.

⁽¹⁴⁾Article 76.2.e LOGP.

3) La resolució de les peticions i les queixes formulades en relació amb els drets fonamentals o els drets i beneficis penitenciaris afectats pel règim o el tractament¹⁵.

⁽¹⁵⁾Article 76.2.g LOGP.

2. La naturalesa dels jutjats de vigilància i la delimitació respecte a les atribucions de les institucions penitenciàries

La **doble funció** que té encomanada el jutge de vigilància no vol dir que, pel que fa a la primera, la d'execució, tingui funcions jurisdiccionals del tribunal sentenciador delegades o prorrogades, mentre que solament la segona, la de vetllar pels drets dels interns, tingui una jurisdicció pròpia.

Com a conseqüència de l'article 94 de la Llei orgànica del poder judicial, es pot dir que el jutge de vigilància succeeix al tribunal sentenciador després de la sentència ferma, amb jurisdicció pròpia.

De la mateixa manera, el fet que alguna de les seves funcions sigui de naturalesa jurisdiccional dubtosa, tampoc no vol dir que el nostre ordenament hagi configurat una institució de naturalesa híbrida –administrativojudicial–, a l'estil francès. La naturalesa purament jurisdiccional d'aquest òrgan, integrat dins l'ordre penal, tal com assenyala l'article 94 de la Llei orgànica del poder judicial, és indiscutida.

Però l'àmplia atribució de facultats de diversa naturalesa que li confereix l'article 76 de la Llei orgànica general penitenciària, juntament amb una certa indefinició d'aquestes facultats, ha provocat força confusió pel que fa a la línia divisòria entre les competències del jutge de vigilància i les que corresponen a l'Administració penitenciària.

Funcions de naturalesa jurisdiccional dubtosa

Per exemple, algunes funcions de naturalesa jurisdiccional dubtosa són les funcions de vigilància genèrica –visites (article 76.2.h)– i les funcions consultives –com ara l'execució de les propostes de l'art. 77 de la Llei orgànica general penitenciària.

Dit d'una altra manera, és difícil establir fins on arriba el **control del jutge sobre l'exercici de les potestats administratives** per dues raons principals:

1) D'una banda, l'encarregada de l'organització i la inspecció de les institucions penitenciàries, com assenyala la Llei orgànica del poder judicial¹⁶, és l'Administració, amb tota la seva infraestructura; per tant, l'Administració té al seu càrrec tot el sistema d'organització i de relacions de convivència dins l'establiment.

2) D'altra banda, atès que la defensa i la garantia dels drets i els beneficis dels interns està encomanada al jutge de vigilància, és fàcil, doncs, que en molts casos el jutge no pugui dur a terme la seva tasca sense incidir en aspectes organitzatius i en activitats que en principi pertoquen a l'Administració.

⁽¹⁶⁾Article 79.

Així doncs, el jutge de vigilància es converteix en garant del funcionament de l'establiment, en la mesura que aquest afecti directament els drets i els beneficis dels interns.

Els articles 76.2.g i 77 de la Llei orgànica general penitenciària són el resultat d'aquesta tensió, que s'origina en la mateixa configuració competencial:

1) Efectivament, la Llei orgànica general penitenciària confia als jutges de vigilància la **formulació de propostes a la Direcció General d'Institucions Penitenciàries** relatives als temes següents:

"La organización y desarrollo de los servicios de vigilancia, a la ordenación de la convivencia en los establecimientos, a la organización y actividades de los talleres escuela, asistencia médica y religiosa, y en general a las actividades regimentales, económico-administrativas y de tratamiento penitenciario en sentido estricto."

Article 77

D'acord amb algun sector de la doctrina, l'article 77, sota l'aparença d'una atribució competencial, de fet està definint negativament els límits de l'actuació judicial en assenyalar tot el que queda fora de la seva activitat pròpiament jurisdiccional per tractar-se de matèries confiades a l'Administració.

2) Aquesta interpretació quedaria sistemàticament integrada en el que estableix la Llei quan encomana als jutges de vigilància el següent:

"Acordar lo que proceda sobre peticiones o quejas que los internos formulen en relación con el régimen y el tratamiento penitenciario en cuanto afecte a los derechos fundamentales o a los derechos y beneficios penitenciarios de aquéllos."

Article 76.2.g

Quan s'assenyala que els jutges de vigilància han d'acordar el que sigui procedent, la llei es remet a algunes de les competències que se'ls atribueix específicament; cal entendre, per tant, que, quan es tracta de les matèries enumerades a l'article 77, han d'eleva la proposta corresponent, però sense cap poder decisor.

Davant d'aquesta interpretació, que limitaria considerablement les facultats de control del jutge de vigilància, la praxi ha imposat, amb diverses matisacions, l'opinió contrària:

"Acordar lo que proceda supone la atribución específica para resolver en todo caso acerca de las situaciones en que los derechos aludidos puedan verse afectados, sin más límite que el principio de legalidad y que lo ordenado sea razonablemente posible y no produzca un grave problema de seguridad u orden público¹⁷."

(17) Els jutges de vigilància penitenciària van expressar aquesta opinió en la seva reunió de 1985.

La Sentència de 9 de juliol de 1986, que resol el conflicte de jurisdicció 10/1986 plantejat pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i el Jutjat de Vigilància Penitenciària núm. 1 de Barcelona, adverteix el següent:

"Considerar que tal precepto¹⁸ expresa y acuña cerradamente la configuración del Juez de Vigilancia supone tanto como desconocer el propio aliento con el que la institución es concebida por el legislador, así como desdeñar, sumiéndolas en la inoperancia, las previsiones del artículo 76 de la propia ley."

⁽¹⁸⁾Article 77 LOGP.

Sentència de 9 de juliol de 1986

De totes maneres, i més enllà d'aquesta declaració genèrica que no veta *tout court* la possibilitat que el jutge de vigilància resolgui sobre qüestions que, tot i afectar en principi l'àmbit de l'article 77, incideixen clarament, tanmateix, en el menyscabament de drets i beneficis, continua subsistint una zona àmplia i difusa on el **conflicte d'atribucions** està servit, i on cal valorar en cada cas concret la pertinència de la facultat decisòria del jutge.

Les competències del jutge

A tall d'exemple es pot esmentar que en diversos conflictes de jurisdicció s'ha entès¹⁹ que el jutge no té competència per a alterar o modificar el destí d'un intern condemnat o per a ordenar el trasllat d'interns a un altre centre, ja que acordar el destí dels condemnats en els diversos establiments penitenciaris és una facultat dels òrgans administratius; per tant, i d'acord amb l'article 77 de la Llei orgànica general penitenciària, els jutges de vigilància només poden fer propostes a l'Administració en aquesta matèria.

⁽¹⁹⁾STS de 5 de desembre de 1986 i de 14 de desembre de 1991.

3. Les atribucions i les funcions específiques previstes a la Llei orgànica general penitenciària

A l'apartat anterior hem sistematitzat les diverses funcions que la llei encomana als jutges de vigilància:

- a) Les que afecten principalment l'execució de la pena privativa de llibertat.
- b) La salvaguarda dels drets fonamentals i dels drets i beneficis dels interns i internes que es puguin veure retallats amb l'execució penitenciària.
- c) Juntament amb aquestes funcions, els jutges de vigilància també han de visitar els establiments penitenciaris, competència²⁰ que té com a finalitat facilitar el correcte desenvolupament de totes les altres funcions que tenen atribuïdes.

⁽²⁰⁾ Competència que es pot considerar com a híbrida o instrumental.

Tot seguit proposem una breu anàlisi d'aquestes atribucions, distingint les **funcions** següents:

- Funcions pròpiament decisòries o funcions en primera instància.
- Coneixement i resolució de recursos contra resolucions de l'Administració penitenciària, o funcions en segona instància.

3.1. Les funcions en primera instància

1) Resoldre sobre les propostes de llibertat condicional dels condemnats i acordar les revocacions que siguin procedents²¹

⁽²¹⁾ Article 76.2 LOGP.

L'atribució d'aquesta competència als jutges de vigilància és coherent amb la comprensió de la llibertat condicional com una forma de compliment, en llibertat, de la condemna.

La llibertat condicional

El Codi penal de 1995, en la mateixa línia, ubica aquesta institució entre les formes substitutives de l'execució de les penes privatives de llibertat (tít. III, cap. III), juntament amb la suspensió i la substitució de l'execució de les penes.

El Reglament de 1996 atribueix a la Junta de Tractament la **iniciació i la tramitació de l'expedient de llibertat condicional**²², que ha de complir els requisits següents:

⁽²²⁾ Article 194 del RP de 1996.

- a) Hi ha de constar, entre altres documents i si escau, la **proposta al jutge de vigilància** perquè imposi l'observança d'alguna o algunes de les regles de conducta que preveu l'article 105 del Codi penal de 1995.

b) La Junta de Tractament ha d'**eleva**r l'expedient al jutge de vigilància abans que es compleixin tres quartes parts de la condemna i amb la suficient antelació perquè la seva concessió no es retardi²³.

(23) Article 194 del RP de 1996.

Si la Junta de Tractament es mostra inactiva en la tramitació de l'expedient corresponent, l'intern afectat pot interposar un recurs de queixa, d'acord amb l'article 76.2.g de la Llei orgànica general penitenciària.

La proposta de concessió de la llibertat condicional

La proposta de concessió de la llibertat condicional corresponia, amb el Reglament de 1981, a la Junta de Règim i Administració (art. 61), que l'elevava al jutge de vigilància juntament amb l'informe pronòstic final de l'Equip de Tractament a què fa referència l'article 67 de la Llei orgànica general penitenciària.

El Codi penal de 1995 preveu dos **règims excepcionals de llibertat condicional**:

a) En primer lloc, la possibilitat d'avançar-la als sentenciats que hagin extingit les dues terceres parts de la seva condemna, sempre que mereixin aquest benefici per haver desenvolupat continuadament activitats laborals, culturals o ocupacionals²⁴.

(24) Article 91

b) En segon lloc, preveu la possibilitat d'atorgar-la, amb independència del temps de condemna extingit, als reclusos que hagin complert setanta anys o que els compleixin durant l'extinció de la condemna, o quan es tracti de malalts molts greus que pateixin malalties incurables²⁵.

(25) Article 92

En tots dos casos també és preceptiva l'**aprovació prèvia** del jutge de vigilància.

També correspon al jutge de vigilància la **revocació de la llibertat condicional** per aquests dos motius:

- Perquè la persona alliberada torna a delinquir.
- Perquè no observa les regles de conducta imposades.

2) **Aprovar les propostes sobre beneficis penitenciaris que formulin els establiments que puguin suposar una reducció de la condemna**²⁶

(26) Article 76.2.c LOGP.

Aquesta facultat és coherent amb una comprensió dels beneficis com a autèntics drets subjectius i no com a simples concessions gracioses de l'Administració, tot i que estan supeditats a la concurrència dels pressupòsits legalment i reglamentàriament establerts.

Lectura complementària

Per a ampliar la informació sobre els beneficis penitenciaris, podeu consultar:

F. Bueno Arús (1989). "Los beneficios penitenciarios después de la Ley Orgánica General Penitenciaria". *Revista de Estudios Penitenciarios* (núm. extra, pàg. 51 i seg.).

D'altra banda, els beneficis, com assenyala Bueno Arús, són matèria d'execució de penes i no règim penitenciari, ja que la seva concessió afecta el *quantum* de compliment efectiu i representa, per tant, una modificació de la sentència judicial.

El Codi penal de 1995 ha incorporat, entre els beneficis, l'article 91, que possibilita que el jutge de vigilància, excepcionalment, determini la **concessió de la llibertat condicional** als reclusos que hagin extingit les dues terceres parts de la seva condemna, sempre que mereixin aquest benefici per haver desenvolupat continuadament activitats laborals, culturals o ocupacionals.

A més d'aquest benefici, la LO 7/2003 de 30 de juny, de "Medidas de reforma para el cumplimiento íntegro y efectivo de la pena", introdueix un nou benefici qualificat, consistent en l'avançament de fins a 90 dies per any de compliment efectiu de la condemna, un vegada extingida la meitat d'aquesta, als efectes del còmput de les 2/3 parts. La seva aprovació és competència del Jutge de Vigilància, prèvia proposta d'Institucions penitenciàries.

Pel que fa a l'**indult particular**, la intervenció del jutge de vigilància no n'és l'aprovació, sinó la simple tramitació a proposta de la Junta de Tractament.

La Llei provisional de 18 de juny de 1870, modificada per la Llei 1/1988, de 14 de gener, regula aquesta tramitació.

Tot i que ni la Llei ni el Reglament no diuen res respecte a això, el fet que aquests beneficis s'entenguin com a drets subjectius de l'intern o interna permet que el jutge en dicti la **resolució aprovatòria** sense una proposta prèvia de la Junta de Tractament i basant-se només en la concurrència dels requisits establerts, sense perjudici del dret de queixa davant el jutge que assisteix l'intern quan la Junta no procedeix a elevar la proposta corresponent.

De la mateixa manera, la competència del jutge de vigilància no es limita a dictar la resolució aprovant o denegant el benefici, sinó que s'estén al **coneixement de la seva suspensió, pèrdua o rehabilitació**.

3) L'aprovació prèvia de les sancions d'aïllament en cel·la superior a catorze dies²⁷

⁽²⁷⁾ Article 76.2.d LOGP.

D'acord amb el Tribunal Constitucional²⁸, aquesta és una altra manifestació de la subordinació de la potestat sancionadora de l'Administració a l'autoritat judicial.

⁽²⁸⁾ STC 2/1987, de 21 de gener.

Com a conseqüència de la doctrina constitucional establerta en la sentència 2/1987, s'exigeix una **aprovació prèvia del jutge** encara que es tracti de la imposició de diverses sancions en un procediment únic o fins i tot de sancions recaigudes en procediments diferents, sempre que en tots dos casos el compliment d'aquestes sancions sigui successiu i no tingui solució de continuïtat²⁹.

(29) Com ja hem vist, el Reglament de 1996 adopta expressament aquest criteri a l'article 236.3.

4) Autoritzar els permisos de sortida que tinguin una durada superior a dos dies, excepte els classificats de tercer grau³⁰

(30) Article 76.2.i LOGP.

De l'anàlisi i del desenvolupament reglamentari d'aquest precepte es poden extreure unes quantes excepcions:

a) En primer lloc, tant els permisos ordinaris com els permisos extraordinaris que es concedeixen als interns qualificats de tercer grau no requereixen autorització judicial preceptiva.

b) Els permisos de sortida de dos dies o menys de durada tampoc no requereixen cap autorització judicial, llevat que es tracti de permisos extraordinaris per als interns classificats de primer grau; en aquest cas cal l'autorització expressa del jutge de vigilància³¹.

c) Finalment, el jutge de vigilància penitenciària no té facultat per a autoritzar els permisos de sortida dels interns en situació de presó preventiva, ja que aquesta competència correspon a l'autoritat judicial de qui depenen, que és la que pot valorar, en cada cas, la pertinència o no de la seva concessió³².

Els permisos ordinaris

Els permisos ordinaris inclouen les sortides els caps de setmana i els dies festius de la localitat on es troba situat l'establiment, tant si l'intern es troba en un centre obert, en una secció oberta o en una unitat dependent; aquestes sortides, juntament amb els permisos de fins a quaranta-vuit dies per any (art. 47.2 de la LOGP) es gaudeixen amb caràcter general (art. 87.2 del RP 1996).

(31) Article 155.3 del RP.

(32) Articles 49 LOGP, i 159 i 161.3 el RP de 1996.

Llevat d'aquests casos, els permisos de sortida requereixen l'**autorització prèvia del jutge de vigilància**, incloent-hi els següents:

- Els **permisos de sortida**, incloent-hi els permisos dels condemnats pendents de classificació.
- La **prolongació del permís**, fins i tot en els casos en què l'intern classificat de segon grau a qui s'hagi concedit un permís de sortida extraordinari de fins a dos dies de durada per a una consulta ambulatòria extrapenitenciària hagi de restar ingressat per un temps superior a aquests dos dies³³.

(33) Article 155.4 del RP.

Les autoritzacions preceptives no signifiquen que el jutge de vigilància pugui prendre directament la decisió sobre el permís:

a) La Junta de Tractament és, en rigor, qui acorda la concessió del permís.

b) El Centre Directiu és qui l'autoritza en els casos en què no és exigible l'autorització judicial³⁴.

(34) Article 161 del RP.

L'autorització –o denegació– judicial recau per tant sobre un acte administratiu previ de concessió.

No obstant això, els interns poden formular **queixes** en aquests dos casos:

a) Si l'Administració penitenciària acorda denegar el permís, es pot interposar recurs de queixa davant el jutge de vigilància, que en podrà resoldre l'aprovació o la denegació³⁵.

(35) Article 162 del RP.

b) També es pot formular un escrit de queixa davant el mateix jutge quan la Junta no resolgui les sol·licituds de permís ordinari o extraordinari dirigides a la Direcció del centre³⁶.

(36) Via l'article 76.2.g LOGP.

5) Conèixer el pas a règim tancat dels reclusos a proposta del director de l'establiment³⁷

(37) Article 76.2.j.

L'article 10 de la Llei orgànica general penitenciària preveu l'existència d'establiments de compliment de règim tancat en els casos següents:

a) Per als condemnats classificats de perillositat extrema o inadaptació als règims ordinari i obert.

b) Per als presos preventius³⁸ en els quals concorrin les mateixes circumstàncies.

(38) Separats dels condemnats.

(39) Article 95.1 del RP.

L'acord del Centre Directiu que destina un intern a un establiment de règim tancat prèvia classificació del tractament de primer grau s'ha de notificar al jutge de vigilància penitenciària en un termini màxim de setanta-dues hores³⁹.

Tot i que l'acord correspon a l'autoritat penitenciària i no necessita l'aprovació prèvia del jutge, aquest el pot **aprovar** o **revocar** pels següents procediments:

- D'ofici.
- Com a conseqüència de la interposició d'una queixa elevada per l'intern o interna⁴⁰.

(40) Article 76.2.g LOGP.

- Per la via de l'eventual recurs que l'intern pugui interposar contra la seva classificació de primer grau⁴¹.

(41) Article 76.2.f LOGP.

Ara bé, el Tribunal Constitucional⁴² ha interpretat la intervenció del jutge de vigilància pràcticament com una **competència d'aprovació prèvia** de la mesura, considerant correlativament l'acord administratiu com una simple proposta necessitada de suport judicial.

(42) STC de 8 d'abril de 1992.

De totes maneres, i d'acord amb l'esmentada doctrina, la **ratificació o denegació de l'aplicació** de l'article 10 de la Llei orgànica general penitenciària s'entén dictada en primera instància i, com expliquem més endavant, es pot recórrer en reforma i apel·lació.

Vegeu també

Vegeu l'apartat 4 d'aquest mòdul didàctic, on s'estudien els recursos contra les decisions dels jutges de vigilància.

La competència del jutge de vigilància en aquest àmbit s'estén també al **coneixement del pas dels interns preventius a règim tancat**, que també se li ha de comunicar dins de les setanta-dues hores següents a la seva adopció. Com que el pres preventiu no es pot classificar, la via d'impugnació de l'acord per part de l'intern es redueix exclusivament a la formulació d'una queixa davant el jutge de vigilància⁴³.

(43) Article 76.2.g LOGP.

- 6) Acordar el que convingui sobre les peticions o les queixes que els interns formulin en relació amb el règim i el tractament penitenciari, en la mesura que afecti els seus drets fonamentals, o els drets i **beneficis penitenciaris**⁴⁴

(44) Article 76.2.g LOGP

Anteriorment ja hem assenyalat el següent:

a) Que l'àmplia via que atorga aquesta competència pot arribar de vegades a topar amb les atribucions que l'article 79 de la Llei orgànica general penitenciària atorga a l'Administració penitenciària, sense que es puguin donar directius de delimitació precises més enllà de l'impediment genèric de dictar resolucions que impliquin direcció o organització dels serveis penitenciaris.

b) També s'ha assenyalat que s'ha d'entendre que el jutge de vigilància efectua la resolució de les peticions o les queixes en primera instància, de manera que aquestes peticions o queixes no es poden considerar, en sentit estricte, com a recursos contra resolucions de l'Administració.

c) De la mateixa manera, per aquesta via es procedeix no tan sols a controlar matèries que corresponen *stricto sensu* a l'execució penal, quan afecten els beneficis, sinó també les que afecten l'execució pròpiament penitenciària quan hi ha implicats drets fonamentals o altres drets reconeguts legalment i reglamentàriament.

Per començar, l'article 50 de la Llei orgànica general penitenciària consagra el **dret dels interns a formular peticions i queixes** relatives al seu tractament o al règim de l'establiment davant el director o persona que el representi "a fin de que tome las medidas oportunas o, en su caso, las haga llegar a las autoridades u organismos competentes". Aquestes peticions o queixes també es poden formular, verbalment o per escrit, davant el mateix funcionari encarregat de la dependència que correspon a l'intern o interna.

Si transcorren quinze dies sense que l'intern hagi rebut una resposta a la seva sol·licitud o sense que s'hagin adoptat les mesures reclamades, aquest pot presentar una queixa davant el jutge de vigilància⁴⁵.

Aquest procediment no significa, tanmateix, que l'intern no pugui, en tot cas, acudir directament al jutge de vigilància per la via de l'article 76.2.g de la Llei orgànica general penitenciària; per tant, la seva intervenció de cap manera no ha de ser necessàriament mediatitzada per l'exigència de formular en primer lloc la petició o la queixa davant la mateixa Administració penitenciària.

L'article 54 del Reglament de 1996 deixa clara aquesta compatibilitat al mateix temps que assegura l'**accés al jutge de vigilància**, establint que, un cop es lliura a l'intern o al seu representant el rebut corresponent o la còpia simple datada i segellada, la petició s'ha de remetre sense dilació i en tot cas en el termini màxim de tres dies al jutge de vigilància corresponent⁴⁶.

El Reglament també precisa que les resolucions que el centre adopta respecte a les peticions i les queixes s'han de notificar per escrit als interessats, amb l'expressió dels recursos procedents, els terminis per a interposar-los i els òrgans davant dels quals s'han de presentar⁴⁷.

No és possible desenvolupar exhaustivament aquí totes les peticions i les queixes que poden donar lloc a una resolució del jutge de vigilància, ja que es poden referir a qualsevol dret o benefici penitenciari, així com a la totalitat de les normes legals i reglamentàries tant en matèria de règim de l'establiment com de tractament penitenciari.

3.2. Les funcions en segona instància: coneixement i resolució de recursos referents a resolucions administratives

Les funcions principals són les següents:

1) Resoldre els recursos contra les sancions disciplinàries⁴⁸

Instàncies oficials

L'Administració penitenciària posa a disposició dels interns unes instàncies oficials que es faciliten per triplicat:

- Un exemplar es destina a l'autoritat a qui es dirigeix la petició o la queixa.
- Un altre és per a l'intern.
- El tercer es reserva a l'Administració i s'incorpora a l'expedient personal de l'intern.

⁽⁴⁵⁾ Article 134.2 del RP.

⁽⁴⁶⁾ Article 54.3 del RP.

⁽⁴⁷⁾ Article 53.3 del RP.

⁽⁴⁸⁾ Article 76.2.e LOGP.

Es pot interposar **recurs d'alçada** contra l'acord sancionador de la Junta de Règim davant el jutge de vigilància penitenciària, tant verbalment en el moment de la notificació com per escrit dins de les setanta-dues hores següents.

2) Resoldre els recursos referents a la classificació inicial i a les progressions o regressions de grau, d'acord amb els estudis dels equips d'observació i tractament i, si escau, de la Central d'Observació⁴⁹

⁽⁴⁹⁾Article 76.2.f LOGP.

a) Recursos contra la classificació inicial. La Junta de Tractament, després de fer un estudi de l'intern, ha de proposar, en el termini màxim de dos mesos des de la recepció de la sentència, la seva classificació en un dels tres primers graus que el Centre Directiu assigna a l'intern.

Contra aquesta classificació es pot interposar un recurs davant el jutge de vigilància.

El Reglament de 1996 preveu la possibilitat d'ampliar en dos mesos més el termini per a la resolució de la classificació inicial a fi de poder observar millor la conducta de l'intern i permetre, si escau, la consolidació dels seus factors positius⁵⁰.

⁽⁵⁰⁾Article 103.6.

b) Recursos contra els acords de manteniment de grau. Cal estudiar individualment els interns, com a màxim cada sis mesos, per a reconsiderar, si escau, la seva classificació anterior⁵¹. Quan no es consideri convenient proposar cap canvi, s'ha de notificar aquesta decisió a l'interessat.

⁽⁵¹⁾Article 105 del RP de 1996.

L'intern, aleshores, pot sol·licitar la remissió de l'informe corresponent al Centre Directiu, que s'ha de pronunciar sobre el manteniment o el canvi de grau.

Contra l'acord del Centre Directiu es pot interposar un recurs davant el jutge de vigilància.

c) Recursos contra els acords de regressió de grau. També es pot recórrer contra la regressió de grau estimada pel Centre sobre la base de la proposta de la Junta de Tractament en dos supòsits⁵²:

⁽⁵²⁾Article 106.3 del RP de 1996.

- Evolució negativa en el pronòstic d'integració social.
- Evolució negativa en la personalitat o la conducta de l'intern.

d) Supòsits específics en relació amb les classificacions de grau.

Hi ha algunes particularitats pel que fa al **procés de classificació en el grau**, ja que de vegades la intervenció del jutge de vigilància no es duu a terme en virtut d'un recurs que s'ha plantejat directament davant seu, sinó per la via de la queixa que estableix l'article 76.2.g de la Llei orgànica general penitenciària:

- Aquest és el cas dels supòsits en què la mateixa Junta ha classificat per segona vegada l'intern de primer grau. L'intern, en aquest cas, pot sol·licitar que la propera proposta de classificació la faci la Central Penitenciària d'Observació.
Si se li denega aquesta sol·licitud, pot interposar una queixa davant el jutge de vigilància. Si aquest ordena aquesta classificació, també pot interposar, per descomptat, un altre recurs contra aquesta resolució.
- El mateix passa amb els interns classificats de segon grau que han complert ja la meitat de la condemna.
En aquesta hipòtesi l'intern pot sol·licitar que la Central Penitenciària d'Observació efectui la seva propera proposta de classificació, i també pot interposar una queixa contra la seva denegació.
- Hi ha altres hipòtesis específiques, com ara l'absència de revisió de grau cada sis mesos⁵³ o la manca de classificació al cap de dos mesos de la sentència, o de tres mesos en cas de regressió de grau o de classificació de primer grau⁵⁴.

⁽⁵³⁾Article 105.1 del RP de 1996.

⁽⁵⁴⁾Article 92 del RP de 1996.

En totes aquestes hipòtesis es pot formular una queixa davant el jutge de vigilància perquè ordeni la **revisió** a què l'intern o interna tenen dret. Aquesta nova revisió, si s'acorda, també admet recurs ordinari davant el jutge.

e) El Reglament de 1996 introduí una novetat en matèria de classificació que té força interès perquè representa un intent de superar l'esquemàtica correlació entre tractament⁵⁵ i règim que tanta confusió genera entre tots dos elements.

⁽⁵⁵⁾Classificació en un grau.

El Reglament penitenciari preveu, efectivament, amb la finalitat de fer el sistema més flexible, el següent:

"El Equipo Técnico podrá proponer a la Junta de Tratamiento que, respecto de cada penado, se adopte un modelo de ejecución en el que puedan combinarse aspectos característicos de cada uno de los mencionados grados, siempre y cuando dicha medida se fundamente en un programa específico de tratamiento que de otra forma no pueda ser ejecutado."

Article 100.2

La mesura, qualificada com a excepcional, necessita una **aprovació posterior del jutge de vigilància**, sense perjudici que sigui executable de manera immediata.

3.3. Les atribucions previstes al Codi penal de 1995

1) Vigilància de l'execució de les mesures de seguretat imposades als reclusos inimputables o semiinimputables, d'acord amb els articles 101 a 104 del Codi penal

D'entre les modificacions introduïdes pel Codi penal de 1995 en matèria de mesures de seguretat, destacava la **submissió de la seva execució a la tutela del jutge de vigilància**.

De totes maneres, és el tribunal sentenciador qui conserva el control últim de l'aplicació, prolongació, suspensió o substitució de les mesures.

Les funcions del jutge de vigilància en aquest àmbit⁵⁶ es limiten a l'**elevació de propostes al jutge o al tribunal sentenciador** a fi que aquest pugui prendre alguna d'aquestes resolucions:

⁽⁵⁶⁾Article 97 CP.

a) Decretar el cessament de qualsevol mesura de seguretat imposada quan desapareix la perillositat criminal del subjecte.

b) Substituir una mesura de seguretat per una altra de més adequada, sempre que estigui prevista per al supòsit de què es tracti.

c) Deixar en suspens l'execució de la mesura, en consideració al resultat ja obtingut amb la seva aplicació, per un termini no superior al que resti fins al màxim assenyalat en la sentència que va imposar la mesura de seguretat.

Mesures de seguretat

Les mesures de seguretat poden ser tant privatives de llibertat –internament en un centre psiquiàtric, un centre de deshabitació o un centre educatiu especial– com no privatives de llibertat (art. 96.3).

⁽⁵⁷⁾Article 98 CP.

Per a formular aquestes propostes, el jutge de vigilància ha de fer el següent:

- Valorar els informes que emeten els professionals i facultatius que assisteixen la persona sotmesa a la mesura, i pot ordenar altres actuacions amb aquesta finalitat⁵⁷.
- Quan es tracta de mesures privatives de llibertat, el jutge de vigilància té l'obligació d'elevat, almenys anualment, una proposta de manteniment, cessament, substitució o suspensió de la mesura de seguretat privativa de llibertat⁵⁸.

⁽⁵⁸⁾Article 97 CP.

Finalment, l'article 105 també atribueix al jutge de vigilància la **funció d'informar el tribunal sentenciador** sobre el compliment de les mesures de seguretat no privatives de llibertat que s'imposin als reclusos inimputables o semiinimputables des d'un principi o durant l'execució de la sentència.

Mesures no privatives de llibertat

Les mesures de seguretat no privatives de llibertat les pot imposar directament el mateix jutge de vigilància als presos que gaudeixen de llibertat condicional.

2) Acordar el retorn a la normalitat dels sentenciats a qui s'hagi aplicat l'article 78 del Codi penal

El Codi penal de 1995 possibilita que el tribunal, atesa la perillositat criminal del condemnat, pugui acordar motivadament que els beneficis penitenciaris i el còmput del temps per a la llibertat condicional es refereixin a la totalitat de les penes imposades i no al triple de la pena més greu o als trenta anys o quaranta anys que l'article 76 disposa com a limitació en el cas que es doni un concurs real de delictes.

Per a aplicar aquesta mesura cal que, coma conseqüència d'aquestes limitacions, la pensa que s'ha de complir, d'acord amb l'article 76, sigui inferior a la meitat de la suma total de les penes imposades. Aquesta excepció va patir, durant la tramitació parlamentària del Codi, canvis importants de formulació.

Les objeccions que aquesta regla va suscitar des del punt de vista del principi de resocialització es van intentar salvar conferint al jutge de vigilància la possibilitat d'acordar raonadament, un cop escoltat el ministeri fiscal, institucions penitenciaris i la resta de les parts, l'aplicació del règim general de compliment, amb la valoració prèvia de les circumstàncies personals del reu, l'evolució del tractament reeducador i el pronòstic de reinserció social. Des de la LO 7/2003, la possibilitat d'acordar aquest retorn està vetada per als condemnats per delictes de terrorisme o membres pertanyents a organitzacions criminals.

La reforma operada per la LO 7/2003 ha endurit extraordinàriament aquest règim (article 78 CP) pels següents motius:

- a) S'eleven els límits absoluts d'acumulació jurídica fins a 40 anys.
- b) El règim "possible" passa a ser obligatori.
- c) Aquest règim resulta irreversible, i el jutge de vigilància no pot revocar-lo, quan es tracta de delictes de terrorisme o criminalitat organitzada.
- d) L'horitzó temporal del total de penes imposades s'utilitzarà no només per computar terminis sinó també a efectes de classificacions: permisos de sortida.

3.4. El procediment

No hi ha cap procediment unitari per als recursos examinats ni tampoc per a la formulació de les peticions o les queixes analitzades anteriorment. Només el Reglament estableix algunes normes, que també són insuficients.

Aquest incompreensible buit legal s'ha pretès omplir, en part, amb la **Instrucció de la Presidència del Tribunal Suprem** d'octubre de 1981, que disposa que els recursos poden ser de dos tipus:

1) **Orals**, davant el mateix jutge, bé en la vista penitenciària o bé al jutjat on s'ha de presentar l'intern si es troba fora de la presó per qualsevol motiu.

2) **Escrits**, sense que en cap cas calgui l'assistència d'un procurador o un lletrat. Això no és obstacle perquè es permeti a l'intern la possibilitat d'assessorament per part d'un lletrat o un procurador.

La **intervenció del Ministeri Fiscal**, segons assenyala la disposició addicional cinquena, núm. 5, de la Llei orgànica del poder judicial, és sempre obligada.

El Tribunal Suprem ha assenyalat que la **llibertat de tràmits** és molt adequada a la naturalesa de les atribucions establertes a l'article 76 de la Llei orgànica general penitenciària; malgrat això, aquest fet no representa cap absència de regulació processal, sinó que aquesta s'ha de derivar de:

1) Les normes processals d'execució.

2) La Llei 62/1978, de 26 de desembre, de protecció de drets i llibertats fonamentals.

3) La mateixa Llei orgànica general penitenciària.

L'**actuació del jutge** s'ha de caracteritzar per la sumarietat, la proporcionalitat dels tràmits i el respecte a les garanties inherents a qualsevol activitat jurisdiccional consagrades a l'article 24 de la Constitució.

Sempre que la reclamació dirigida al jutge no es plantegi de forma clara i precisa, també cal sol·licitar-ne l'aclariment d'ofici, i la reparació d'ofici dels defectes que es puguin observar tant sobre la classe de resolució demanada com sobre els fets fonamentals o l'acte que s'impugna.

Finalment, cal assenyalar que el termini de cinc dies establert reglamentàriament per a interposar recursos contra les sancions disciplinàries no es pot fer extensiu a la resta de recursos, peticions o queixes:

Lectura complementària

Per a ampliar la informació sobre la forma de les reclamacions, podeu consultar:

Pérez-Templado Jordán (1988). "Los recursos ante los jueces de Vigilancia Penitenciaria". *Poder Judicial* (núm. especial 3, pàg. 135).

a) Pel que fa als recursos interposats contra les modificacions de la pena, les classificacions inicials i la progressió en el grau, se'ls pot aplicar l'article 122.4 de la LPDA⁵⁹.

⁽⁵⁹⁾Un termini de quinze dies.

b) Les peticions i les queixes no tenen cap termini d'interposició.

El legislador de 2003 no ha aprofitat l'ocasió per aclarir algunes incerteses que ja presentava la regulació anterior. Continua essent necessària, en aquest àmbit, un desenvolupament legislatiu del procediment, tal com anunciava l'avortat Projecte de Llei orgànica reguladora del procediment davant els jutjats de vigilància penitenciària de 1997.

4. Els recursos contra les decisions dels jutjats de vigilància

Contra les resolucions dels jutjats de vigilància penitenciària es poden interposar, en els casos i amb els requisits que tot seguit examinem, els recursos de reforma, apel·lació i queixa que recull la disposició addicional cinquena de la Llei orgànica del poder judicial, disposició que ha estat reformada per la LO 5/2003, de 27 de maig, normes que han estat reformades per la LO 5/2003 i la LO 7/2003.

Aquesta regulació, com podem veure, té llacunes i contradiccions importants.

4.1. El recurs de reforma

El recurs de reforma es pot interposar contra tots els actes del jutge de vigilància penitenciària, d'acord amb el que estableix la disposició addicional cinquena de la Llei orgànica del poder judicial. Aquest recurs s'interposa davant el mateix jutge que va dictar la resolució contra la qual es recorre i en el termini dels tres dies següents a la pràctica de la darrera notificació de la resolució⁶⁰.

⁽⁶⁰⁾Article 211 de la LECrim.

La seva **tramitació** s'ajusta a les normes generals sobre aquest recurs, amb la notable excepció que representa el fet de no necessitar advocat ni procurador, i segueix els passos següents:

1) Un cop s'ha rebut l'escrit de recurs, s'ha de traslladar al Ministeri Fiscal, o a l'intern o alliberat condicional⁶¹, perquè duguin a terme les al·legacions que estimin convenients.

⁽⁶¹⁾Segons qui l'hagi interposat.

2) El jutge ha de resoldre dos dies després que s'hagin entregat les còpies, tant si s'ha presentat escrit d'al·legacions com si no se n'ha presentat.

4.2. Els recursos d'apel·lació i queixa

4.2.1. La determinació de les resolucions que es poden resoldre en apel·lació

D'acord amb el que estableix la Llei orgànica del poder judicial, hi ha **dues classes de resolucions** que es poden recórrer en apel·lació i queixa:

1) Les resolucions que versen sobre execució de penes, llevat del cas següent:

"Cuando se hayan dictado resolviendo un recurso de apelación contra resolución administrativa que no se refiera a la clasificación del penado."

Disposició addicional cinquena, núm. 2

2) Les resolucions que es refereixen:

"Al régimen penitenciario y demás materias no comprendidas en el número anterior [...] siempre que no se hayan dictado resolviendo un recurso de apelación contra resolución administrativa."

Disposició addicional cinquena, núm. 3

Aquesta disposició suscita alguns interrogants:

a) En primer lloc, és difícil precisar la delimitació entre les matèries que concerneixen l'execució de la pena i les que, al contrari, afecten exclusivament el règim penitenciari, la qual cosa, com ara veurem, té transcendència amb vista a la determinació legal de l'òrgan *ad quem*⁶².

b) Tampoc no sembla fàcil precisar l'excepció a la possibilitat de recórrer en apel·lació quan la decisió del jutge de vigilància resolgui un recurs "d'apel·lació"⁶³.

Ja hem vist, per exemple, que el Tribunal Constitucional havia considerat com una resolució en primera instància, i no pas en segona, la resolució d'una queixa, per part del jutge de vigilància, que confirmava el pas d'un intern al règim tancat, malgrat el tenor literal de la llei⁶⁴, que li atribueix exclusivament la facultat de conèixer, però no d'autoritzar prèviament aquest pas.

S'han imposat, per tant, els **criteris** següents:

1) Les resolucions dels jutges de vigilància que acorden el que és procedent com a conseqüència de les peticions i les queixes dels interns⁶⁵ són **resolucions de primera instància**, no resolució de recursos, i, per tant, són susceptibles d'apel·lació i queixa.

2) Fins i tot, i malgrat la dicció literal de la disposició addicional cinquena que abans hem comentat, s'ha postulat, com a criteri pràctic i en pro d'una interpretació a favor del dret al recurs, que, excepte en matèria disciplinària, es pot apel·lar, en general, contra qualsevol resolució dels jutges de vigilància penitenciària.

D'acord amb el que hem exposat, es pot interposar recurs d'apel·lació i queixa en els casos següents⁶⁶:

Lectura complementària

Sobre aquestes resolucions, vegeu:

J.M. Tamarit Sumalla; R. García Albero (2004). *La reforma de la ejecució penal*. València: Tirant lo Blanch.

⁽⁶²⁾El que hagi de conèixer l'apel·lació contra la resolució del jutge de vigilància.

⁽⁶³⁾Aquest terme és impropri, hauria de ser més aviat *d'alçada*.

Vegeu també

Vegeu el subapartat 3.1 d'aquest mòdul didàctic, on es veu la resolució d'una queixa com a resolució en primera instància.

⁽⁶⁴⁾Article 76.j LOGP.

⁽⁶⁵⁾Article 76.2.g LOGP.

Criteris refosos d'actuació

Els mateixos jutges de vigilància han adoptat aquests criteris en els seus criteris refosos d'actuació aprovats l'any 1994.

⁽⁶⁶⁾Disposició addicional cinquena, núm. 2.

1) Contra **resolucions sobre classificació del condemnat**. Tot i que el jutge de vigilància resol en rigor un recurs contra una resolució administrativa, no segueix el règim general d'exclusió del recurs d'apel·lació, per previsió expressa de la disposició addicional cinquena, núm. 2, de la Llei orgànica del poder judicial. Aquesta actuació s'ha d'entendre com a control jurisdiccional de l'activitat penitenciària, i no com a competència primària jurisdiccional.

2) Davant de **resolucions sobre règim penitenciari**. Aquestes són resolucions que consisteixen a:

a) Aprovar sancions d'aïllament d'una durada superior a catorze dies⁶⁷.

(67) Article 76.2.d LOGP.

b) Acordar el que convingui sobre les queixes o les peticions que formulin els interns sobre el règim i el tractament penitenciari que afectin els drets fonamentals⁶⁸.

(68) Primera part de l'article 76.2 LOGP.

c) Autoritzar els permisos de sortida de més de dos dies, excepte els dels interns classificats de tercer grau⁶⁹.

(69) Article 76.2.i LOGP.

d) Conèixer el pas a establiments de règim tancat dels interns segons la proposta del director de l'establiment⁷⁰.

(70) Article 76.2.j LOGP.

3) Contra **resolucions en matèria d'execució de penes**. Aquestes resolucions afecten pròpiament les comeses encomanades als apartats *a*, *b* i *c* de l'article 76.2 de la Llei orgànica general penitenciària, així com a l'últim incís de l'apartat *h* de l'article 76.2 de la mateixa llei; en definitiva:

a) Prendre totes les decisions necessàries per tal que es duguin a terme els pronunciaments de les resolucions en relació amb les penes privatives de llibertat, assumint les funcions que correspondrien als jutges i als tribunals.

b) Resoldre les propostes de llibertat condicional dels condemnats i acordar les revocacions que calguin.

c) Aprovar les propostes que facin els establiments sobre beneficis penitenciaris que puguin suposar un escurçament de la condemna.

d) Acordar el que sigui procedent sobre les peticions o les queixes que formulin els interns en relació amb el règim i al tractament penitenciari que afectin els seus beneficis penitenciaris.

4.2.2. La determinació de l'òrgan *ad quem*

La determinació de l'òrgan judicial competent per a conèixer del recurs d'apel·lació és més confusa. Ja hem vist que la disposició addicional cinquena de la Llei orgànica del poder judicial fa la següent distinció de resolucions i òrgans competents per a conèixer els seus recursos:

1) D'una banda, les resolucions que afecten l'execució penal. Atribueix la competència per a conèixer del seu recurs al tribunal sentenciador. En cas que el penat estigui complint diverses penes, la competència per a resoldre el recurs correspondrà al jutjat o tribunal que hagi imposat la pena privativa de llibertat més greu, i en el supòsit que coincideixi que diversos jutjats o tribunals hagin imposat pena d'igual gravetat, la competència correspondrà al que d'aquests l'hagi imposat en últim lloc⁷¹.

(71) Disposició addicional 5a. núm. 2, d'acord amb la LO 5/2003.

2) De l'altra, les resolucions que afecten el règim penitenciari i altres matèries. Atribueix la competència per a conèixer del seu recurs a l'audiència provincial del territori on rau el centre penitenciari. Quan es tracti de delictes competència de l'Audiència Nacional, contra la resolució del jutge central de vigilància penitenciària es podrà recórrer, exclusivament, davant la mateixa audiència provincial, es tracta de matèria d'execució o de règim.

Aquesta distinció, tot i que no sempre fàcil d'establir, entre execució i règim, ha estat confirmada per la LO 5/2003, de 27 de maig, que ha reformat la disposició addicional cinquena de la Llei orgànica general penitenciària. A més a més, contra les resolucions de tots dos òrgans es podrà interposar ara el nou recurs de cassació per a la unificació de doctrina davant la Sala Penal del Tribunal Suprem.

4.2.3. Els efectes del recurs

Amb caràcter general, la llei no diu res sobre els efectes del recurs, per la qual cosa cal acudir a les regles generals, tal com exigeix el número 5 de la disposició addicional cinquena de la Llei orgànica del poder judicial.

D'acord amb la Llei d'enjudiciament criminal, el recurs d'apel·lació:

S'admetrà en ambdós efectes només quan aquesta (referint-se a la llei) ho disposi expressament⁷².

(72) Article 27.

Doncs bé, l'únic cas en què es preveu expressament l'efecte suspensiu del recurs d'apel·lació és en matèria de "classificació de penats o concessió de la llibertat condicional i que pugui donar lloc a l'excarceració de l'intern, sempre que es tracti de condemnats per delictes greus". Per tant, tractant-se de condemnats a delictes de pena superior a cinc anys de presó, la interposició de recurs d'apel·lació contra la resolució del jutge de vigilància penitenciària que

confirmi la classificació en tercer grau, o que atorgui la llibertat condicional, significarà la suspensió de l'acord fins que es resolgui el recurs. Aquesta regla s'ha introduït per la LO 7/2003, de 30 de juny.

En la resta de casos, com que la llei no diu res, el recurs d'apel·lació no té un efecte suspensiu de la resolució contra la qual s'ha recorregut.

La doctrina ha advertit que en la pràctica això pot provocar la **inefectivitat del recurs**, sobretot quan es tracta de resolucions que han de produir els seus efectes durant un curt espai de temps⁷³.

(73) Per exemple la resolució del jutge de vigilància que autoritza un permís de sortida i contra la qual el Ministeri Fiscal recorre.

(74) Disposició addicional cinquena, núm. 4, de la LOPJ.

4.2.4. El recurs de queixa

El recurs de queixa només es pot interposar contra les resolucions que deneguen l'admissió d'un recurs d'apel·lació⁷⁴. El recurs s'ha d'interposar, per tant, davant el mateix òrgan que coneix del recurs d'apel·lació, ja sigui el tribunal sentenciador o l'Audiència Provincial.

Un cop interposat el recurs se segueixen aquests passos:

- 1) El tribunal demana l'informe corresponent al jutge de vigilància i el trasllada al fiscal perquè emeti un dictamen en el termini de tres dies.
- 2) Després el tribunal resol el que considera que és procedent en dret⁷⁵.

(75) Article 233 i següents de la LE-Crim.

Resum

La introducció de la figura del **jutge de vigilància penitenciària** en el nostre país obeeix a un seguit de raons:

- 1) A propòsit de judicialitzar el control de l'execució de les penes privatives de llibertat per tal de donar una concreció al manament de "fer executar el que s'ha jutjat" que el Constituent va dirigir al Poder Judicial.
- 2) A propòsit de garantir judicialment, i per damunt de tot, els drets dels interns, tret dels que queden expressament limitats per la resolució condemnatòria, el sentit de la pena i la mateixa llei, amb la intenció de corregir els abusos i les desviacions en què hagi pogut incórrer l'Administració penitenciària.
- 3) A propòsit de sotmetre al control de la legalitat la mateixa Administració penitenciària.

Les **funcions** que s'atribueixen als jutges de vigilància són de naturalesa diversa:

- 1) Funcions relatives a l'execució de les penes privatives de llibertat:
 - a) Adoptar totes les decisions necessàries perquè es duguin a terme els pronunciaments de les resolucions amb vista a les penes privatives de llibertat i assumir, per tant, les funcions que correspondrien als jutges i als tribunals sentenciadors.
 - b) Resoldre les propostes de llibertat condicional dels condemnats i acordar les revocacions que siguin pertinents.
 - c) Aprovar les propostes que formulin els establiments penitenciaris sobre els beneficis que puguin comportar un escurçament de la condemna.
- 2) Funcions de control jurisdiccional dels actes de l'Administració que afectin drets fonamentals de l'intern o drets i beneficis penitenciaris:
 - a) Aprovar sancions d'aïllament de més de catorze dies.
 - b) Resoldre per la via del recurs les reclamacions que formulin els interns sobre sancions disciplinàries.
 - c) Resoldre els recursos relatius a classificació inicial, i progressions i regressions de grau.

d) Resoldre les peticions o les queixes que formulin els interns pel que fa a drets fonamentals o a drets i beneficis penitenciaris que estiguin afectats pel règim o pel tractament.

e) Autoritzar permisos de sortida de més de dos dies, tret dels interns que es classifiquen de tercer grau.

f) Controlar el pas dels reclusos als establiments de règim tancat.

3) Hi ha altres funcions que no són de naturalesa pròpiament jurisdiccional, com ara la que fa referència a les visites als establiments penitenciaris o la relativa a la formulació de propostes a l'Administració penitenciària.

No hi ha cap procediment específic per a adreçar-se al jutge de vigilància, excepte en matèria disciplinària. En qualsevol cas, l'actuació del jutge s'ha de caracteritzar per la celeritat, per la proporcionalitat en els tràmits i pel respecte a les garanties inherents a l'activitat jurisdiccional. Les **resolucions dels jutjats de vigilància** són susceptibles de recurs, de reforma, en tots els casos, i d'apel·lació, segons el tipus de resolució.

Exercicis d'autoavaluació

De selecció

1. Els jutjats de vigilància penitenciària...

- a) exerceixen sempre funcions jurisdiccionals delegades o prorrogades del tribunal sentenciador, ja que aquest tribunal és l'únic encarregat de fer executar el que s'ha jutjat.
- b) tenen una naturalesa híbrida o mixta, de caràcter administrativojudicial.
- c) tenen una naturalesa purament jurisdiccional plenament integrada en l'ordre penal.

2. La competència que l'article 77 de la Llei orgànica general penitenciària atribueix als jutges de vigilància penitenciària...

- a) s'ha d'entendre com una limitació a les possibilitats de resoldre directament el que convingui sobre les peticions o les queixes que els interns puguin formular en aquesta matèria, per la qual cosa el jutge només podria elevar propostes a l'Administració.
- b) no perjudica la possibilitat de resoldre directament aquestes qüestions quan incideixen clarament en el menyscabament dels drets dels interns o en els seus beneficis.
- c) determina que el jutge de vigilància pugui resoldre directament sobre qüestions que, en tot cas, són purament administratives o d'organització dels centres.

3. En matèria de concessió o denegació de la llibertat condicional dels condemnats, el jutge de vigilància penitenciària...

- a) resol en segona instància, per la via del recurs davant l'acord del centre penitenciari.
- b) resol en primera instància, a la vista de la proposta preceptiva de la Junta de Tractament.
- c) resol en primera instància, però està vinculat per la corresponent proposta de la Junta de Tractament.

4. Les competències dels jutges de vigilància penitenciària sobre l'execució de mesures de seguretat...

- a) són de caràcter resolutori sobre l'aplicació, prolongació, suspensió o substitució de la mesura.
- b) es limiten a l'elevació de propostes al tribunal sentenciador, que és l'òrgan a qui competeix l'execució de la mesura.
- c) es limiten a conèixer i resoldre recursos contra les decisions del jutge o del tribunal sentenciador.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. a

2. b

3. b

4. b

Glossari

beneficis penitenciaris *m* Mesures que permeten reduir la durada de la condemna imposada en sentència ferma o la del temps efectiu d'internament. Tant l'avançament de la llibertat condicional com l'indult particular són beneficis penitenciaris.

CE *f* Constitució espanyola.

classificació *f* Acord adoptat per la Junta de Tractament, basat en criteris tècnics, en virtut del qual s'assigna a un condemnat un grau determinat.

CP *m* Codi penal.

grau *m* Cadascuna de les fases del sistema de compliment legalment establert que determina la subjecció del penat a un determinat règim i la seva ubicació al centre o la dependència corresponent.

jutge de vigilància penitenciària *m* Figura instituida per la Llei orgànica general penitenciària i que té la funció de fer complir la pena imposada i resoldre els recursos referents a les possibles modificacions d'acord amb les lleis i el reglament.

LECrim *f* Llei d'enjudiciament criminal.

LOGP *f* Llei orgànica general penitenciària.

LOPJ *f* Llei orgànica del poder judicial.

primera i segona instància *f* Graus jurisdiccionals que estableix la llei per a resoldre els afers de justícia.

règim penitenciar *m* Conjunt de normes o mesures que intenten aconseguir una convivència ordenada i pacífica que permeti crear l'ambient adequat per a l'èxit del tractament, i la retenció i la custòdia dels reclusos.

RP *m* Reglament penitenciar.

RSP *m* Reglament dels serveis penitenciaris.

STC *f* Sentència del Tribunal Constitucional.

STS *f* Sentència del Tribunal Suprem.

tractament *m* Conjunt d'activitats dirigides a aconseguir la reinserció social del condemnat.

Bibliografía

Alonso Escamilla, M. A. (1986). "La institución del Juez de Vigilancia en el Derecho comparado: Sus relaciones con la Administración penitenciaria". *ADPCP* (núm. 1).

Asencio Cantisán, H. (1987). "El Juez de Vigilancia Penitenciaria". *Revista de Estudios Penitenciarios* (núm. 237).

Bueno Arús, F. (1987). "El juez de Vigilancia Penitenciaria y los derechos de los penados". *La Ley* (núm. 1841).

Doñate Martín, A. (1996). "Jurisdicción de Vigilancia penitenciaria: naturaleza, órganos y competencia". *Cuadernos de Derecho Judicial*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial.

García Albero, R; Tamarit Sumalla, J. M. (2004). *La reforma de la ejecución penal*. València: Tirant lo Blanch.